

ปีที่ 16 ฉบับที่ 3 เดือนมกราคม-มีนาคม 2563

8 ปัจจัยสำคัญ พัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อความสำเร็จอย่างยั่งยืนของ EEC 8 KEY FACTORS DEVELOPMENT IN CONCRETE FOR EEC's SUSTAINABLE SUCCESS

วันที่รับต้นฉบับบทความ: 10 มกราคม 2563

วันที่แก้ไขปรับปรุงบทความ: 15 กุมภาพันธ์ 2563

วันที่ตอบรับตีพิมพ์บทความ: 22 กุมภาพันธ์ 2563

ปริยา รินรัตนากร*

Pariya Rinrattanakorn

บทคัดย่อ

โครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) เป็นแผนยุทธศาสตร์ภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0 ที่จัดทำขึ้นเพื่อส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการเติบโตทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไทย มีเป้าหมายที่จะดึงดูดนักลงทุนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศให้หันมาสนใจดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ภาคตะวันออกของไทย ได้แก่ จังหวัดฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง เพิ่มมากขึ้น เพื่อขยายความเติบโตทางเศรษฐกิจ นำพาประเทศไทยไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง หลุดพ้นจากกับดักรายได้ปานกลาง บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยสำคัญที่ต้องพัฒนาว่า โครงการ EEC จะต้องเร่งพัฒนาในเรื่องใดบ้าง เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จอย่างยั่งยืนของโครงการ ซึ่งมีอยู่ 8 ประการด้วยกัน ได้แก่ พัฒนานวัตกรรม พัฒนาคน พัฒนากฎระเบียบ พัฒนาพื้นที่ พัฒนาการลงทุน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาอุตสาหกรรม และพัฒนาการสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ที่ถูกต้องชัดเจนเกี่ยวกับโครงการ EEC นับเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญต่อการสร้างการมีส่วนร่วมและสร้างการยอมรับต่อโครงการ EEC ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ EEC ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน จะต้องเดินหน้าพัฒนาปัจจัยสำคัญต่าง ๆ ที่กล่าวมาข้างต้นนี้อย่างชัดเจนและจริงจัง เพื่อนำไปสู่ความสำเร็จของโครงการ EEC อย่างมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: โครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก, การพัฒนา, การสื่อสาร, ความสำเร็จอย่างยั่งยืน

ABSTRACT

The Eastern Economic Corridor (EEC) Project is a strategic plan under the Thailand 4.0 policy, which was created to promote the nation's economic development. The goal is to attract both foreign and Thai investors to conduct more economic activities

* ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำหลักสูตรนิเทศศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยศรีปทุม วิทยาเขตชลบุรี
e-Mail: perunyar@yahoo.com

in the eastern region of Thailand viz; Chachoengsao, Chon Buri, and Rayong. Together with expanding economic growth to lead Thailand to a high-income country and avoid the middle-income trap. This article aims to analyze EEC's important factors and areas that need to be developed to contribute to the sustainable success of the project. There are eight factors; development of innovation, human resource, regulation, area, investment, infrastructure, industrial, and especially communication to create an accurate and precise awareness about the EEC. The said factor is essential for building participation and acceptance of the project. Those involved with the EEC, including government, private, and public sectors, should continue to develop those eight important factors clearly and thoughtfully to contribute steadily and sustainably to the success of the EEC.

Keywords: Eastern Economic Corridor (EEC), development, communication, sustainable success.

บทนำ

ที่ผ่านมาประเทศไทยนับว่าเป็นประเทศที่มีความหลากหลายทางอุตสาหกรรม ไม่ว่าจะเป็นอุตสาหกรรมด้านการบริการ ด้านการท่องเที่ยว ด้านการผลิตอาหาร ด้านยานยนต์ ด้านการขนส่ง ด้านปิโตรเคมี เป็นต้น อีกทั้งประเทศไทยยังมีทำเลที่ตั้งที่มีความได้เปรียบในการเป็นศูนย์กลางโลจิสติกส์ของภูมิภาค ประเทศไทยเป็นจุดศูนย์กลางในการเชื่อมต่อกับกลุ่มเศรษฐกิจในทวีปเอเชีย และเป็นจุดยุทธศาสตร์ของกลุ่มประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนในด้านการผลิต การค้า การส่งออก และการขนส่ง ประเทศไทยจึงเป็นตำแหน่งที่ดีที่สุดของการลงทุนในอาเซียน เพื่อเชื่อมเอเชียและเชื่อมโลกในอดีตช่วงปี พ.ศ. 2524 ประเทศไทยได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก หรือ Eastern Seaboard ที่ดำเนินมาตลอดกว่า 30 ปีที่ผ่านมา การลงทุนในโครงการ Eastern Seaboard นับเป็นจุดเปลี่ยนครั้งสำคัญที่ส่งผลให้เศรษฐกิจและภาคอุตสาหกรรมไทยสามารถเติบโตอย่างก้าวกระโดด สามารถดึงดูดนักลงทุนต่างชาติเข้ามาลงทุน สร้างงานและสร้างรายได้ให้ประเทศอย่างต่อเนื่อง ส่งผลให้พื้นที่ภาคตะวันออกกลายเป็นฐานการผลิตอุตสาหกรรมที่สำคัญของประเทศ และเป็นศูนย์กลางการผลิตยานยนต์และชิ้นส่วนยานยนต์ หรือ Detroit of the East

แต่เนื่องจากสภาพการณ์ทางเศรษฐกิจของโลกในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลงและผันผวนไปจากเดิมมาก ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยตกอยู่ในภาวะถดถอย ถ้าหากอุตสาหกรรมด้านต่าง ๆ ภายในประเทศไม่มีการปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงด้านนวัตกรรมและเทคโนโลยีสมัยใหม่ ประเทศไทยก็จะไม่สามารถแข่งขันทางเศรษฐกิจกับนานาประเทศได้ และไม่อาจหลุดพ้นจากกับดัก

รายได้ปานกลาง (middle income trap) ไปสู่ประเทศที่พัฒนาแล้วได้ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, ออนไลน์, 2561)

โครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC) ที่ต่อยอดความสำเร็จมาจาก Eastern Seaboard จึงได้เกิดขึ้น ถือเป็นแผนยุทธศาสตร์ภายใต้นโยบายไทยแลนด์ 4.0 กระตุ้นให้เกิดการลงทุนครั้งใหม่ เพื่อนำพาประเทศสู่การเป็นประเทศรายได้สูง โดยในระยะแรกจะเป็นการยกระดับพื้นที่ในเขต 3 จังหวัด คือ ชลบุรี ระยอง และฉะเชิงเทรา ให้เป็นพื้นที่ “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” ภาคตะวันออก เพื่อรองรับการขับเคลื่อนเศรษฐกิจอย่างเป็นระบบ ที่จะทำให้เศรษฐกิจไทยกลับมาเติบโตได้อย่างยั่งยืนอีกครั้ง นอกจากนี้จะมีการยกระดับศักยภาพการผลิตด้วยนวัตกรรมและเทคโนโลยี เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ ทั้งด้านการส่งออกสินค้าและบริการในอนาคต โครงการ EEC จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือสำคัญเพื่อขับเคลื่อนเศรษฐกิจไทยในระยะยาวต่อไป หากจะขยายความคำว่า “เขตเศรษฐกิจพิเศษ” ก็คือเขตพื้นที่ที่จัดตั้งขึ้นเป็นการเฉพาะ เพื่อส่งเสริมสนับสนุนการดำเนินธุรกิจ ยกระดับ เพิ่มเติมศักยภาพ และเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขัน พร้อมทั้งดึงดูดนักลงทุนให้เกิดกิจกรรมทางเศรษฐกิจตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ ผ่านวิธีการหลากหลายรูปแบบ ได้แก่ 1) การผ่อนคลायกฎหมาย กฎระเบียบ ข้อบังคับให้เป็นกรณีพิเศษ เพื่อลดทอนปัญหาอุปสรรคต่อการค้าการลงทุนที่อาจเกิดขึ้นในเขตการค้าแบบปกติ 2) การบริหารจัดการพื้นที่แบบพิเศษเพื่ออำนวยความสะดวกต่อการค้าการลงทุนในพื้นที่ 3) การจัดสรรทรัพยากรและงบประมาณจากภาครัฐเป็นพิเศษในเรื่องระบบสาธารณูปโภคและโครงสร้างพื้นฐาน และ 4) การได้รับสิทธิพิเศษและมาตรการพิเศษต่าง ๆ ในการดำเนินธุรกิจ

ในการดำเนินโครงการ EEC นั้น รัฐบาลได้ประกาศเสาหลักที่สำคัญไว้ 3 ประการ เสาแรกคือการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเดิมที่มีอยู่ เช่น สนามบินอู่ตะเภา ท่าเรือมาบตาพุด ท่าเรือแหลมฉบัง ท่าเรือสัตหีบ รถไฟรางคู่ และมอเตอร์เวย์ และการเริ่มโครงการใหม่ เช่น รถไฟความเร็วสูงเชื่อม 3 สนามบินคือ ดอนเมือง สุวรรณภูมิ และอู่ตะเภา และเมืองอัจฉริยะ เสาที่สองคือ การให้แรงจูงใจทางภาษีและไม่ใช่อำนาจ โดยนักลงทุนในเขตส่งเสริมจะได้รับมาตรการส่งเสริมการลงทุน และสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ส่วนเสาสุดท้ายคือ การอำนวยความสะดวกในการลงทุน ซึ่งจะมีการจัดตั้งศูนย์บริการเบ็ดเสร็จ ช่วยให้การดำเนินงานต่าง ๆ ได้รับความสะดวกรวดเร็วมากยิ่งขึ้น อาจกล่าวได้ว่าโครงการ EEC เป็นโครงการที่นำมาซึ่งความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของประเทศ นำพาประเทศไทยไปสู่ความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน และเป็นที่ยอมรับในระดับนานาชาติต่อไป (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, 2560, หน้า 8-10)

ผู้เขียนนำเสนอบทความนี้โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยต่าง ๆ ที่จะช่วยให้โครงการ EEC สามารถประสบความสำเร็จได้อย่างแท้จริงและยั่งยืน ซึ่งแน่นอนว่าการที่โครงการระดับชาตินี้จะเกิดขึ้นได้และประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมโดยไม่ส่งผลกระทบต่อชุมชนและสังคมโดยรวม

ย่อมต้องมีความพร้อมในปัจจัยด้านต่าง ๆ และได้รับการสนับสนุน ผลักดัน ร่วมมือกันจากหลายภาคส่วน การทำความเข้าใจและวิเคราะห์ถึงปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ย่อมเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการดำเนินโครงการ EEC เพื่อให้ทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ และช่วยกันผลักดันให้ปัจจัยต่าง ๆ ดำเนินไปในแนวทางที่ดี ที่ถูกต้อง ส่งผลให้โครงการ EEC เป็นโครงการที่สร้างความภาคภูมิใจ เป็นที่พึงให้แก่คนไทย และสร้างภาพลักษณ์ที่ดีให้แก่ประเทศไทยสืบต่อไป

บทวิเคราะห์

ปัจจัยที่จะส่งผลให้แผนยุทธศาสตร์โครงการ EEC ที่รัฐบาลดำเนินการอยู่นั้น สามารถประสบความสำเร็จได้อย่างยั่งยืนตามที่มุ่งหวังและเห็นผลเป็นรูปธรรมได้อย่างแท้จริง จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานต่าง ๆ ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน อีกทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่น ทุกภาคส่วน จะต้องร่วมมือร่วมใจที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา 8 ปัจจัยหลักดังต่อไปนี้อย่างชัดเจนเป็นรูปธรรม

1. พัฒนานวัตกรรม โครงการ EEC ต้องมุ่งให้ความสำคัญกับการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยี (innovation and technology) มาประยุกต์ปรับใช้ให้เกิดประโยชน์ในภาคอุตสาหกรรมมากยิ่งขึ้น ทั้งในด้านการผลิต การตลาด การจัดจำหน่าย และการขนส่งสินค้าและบริการ เพื่อเสริมสร้างความสามารถทางการแข่งขันและก้าวสู่เศรษฐกิจเพื่ออนาคตต่อไป รวมถึงการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีใหม่ ๆ มาปรับใช้ในการดำเนินชีวิตปัจจุบัน เพื่ออำนวยความสะดวกและก้าวทันความเปลี่ยนแปลงของโลกอนาคต ประเทศไทยจำเป็นต้องเร่งขับเคลื่อนให้ภาคอุตสาหกรรมและภาคประชาชนมีการใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพิ่มมากขึ้น โดยสถาบันการศึกษาหรือหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องต้องสนับสนุนให้เกิดการแลกเปลี่ยน เรียนรู้ หรือร่วมพัฒนานวัตกรรมและเทคโนโลยีกับบริษัทต่างชาติและบริษัทไทยที่เป็นผู้นำ ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนวัตกรรม ให้เกิดการพัฒนาอย่างเป็นรูปธรรม

2. พัฒนาคน โครงการ EEC ต้องมุ่งมั่นที่จะพัฒนาแรงงานไทยอย่างจริงจัง มุ่งพัฒนาคนให้มีทักษะทางวิชาชีพ มีศักยภาพเพิ่มมากขึ้น ให้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติงานตามสายวิชาชีพได้อย่างแท้จริง ซึ่งจะเกิดขึ้นได้ต้องอาศัยความร่วมมือจากระบบการศึกษาของไทยทั้งมหาวิทยาลัยและวิทยาลัยอาชีวศึกษา ในการร่วมพัฒนากำลังคนให้มีศักยภาพ มีทักษะการทำงานที่สอดคล้องกับประเภทของอุตสาหกรรมในพื้นที่ ซึ่งกระทำได้หลายรูปแบบ เช่น การอบรมเพิ่มเติม การฝึกงาน การดูงาน การให้ทุนวิจัย และการส่งวิทยากรผู้เชี่ยวชาญเข้ามาสอนในสถาบันการศึกษา รวมถึงการเปิดรับฟังความคิดเห็น ความต้องการ ความคาดหวังด้านแรงงานของภาคอุตสาหกรรมต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูลเหล่านั้นไปกำหนดแนวทางการพัฒนาคนเพื่อให้อุปโภคกับตลาดแรงงาน EEC เป็นต้น (สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ), ออนไลน์, 2562)

3. พัฒนากฎระเบียบ โครงการ EEC ต้องให้ความสำคัญและจริงจังต่อการปฏิรูปกฎระเบียบ และการให้บริการของภาครัฐ ให้รวดเร็ว มีประสิทธิภาพ ลดทอนข้อจำกัดต่าง ๆ ที่เป็นอุปสรรคต่อการขับเคลื่อนพัฒนาประเทศ โดยปรับรูปแบบการบริการ กฎระเบียบต่าง ๆ ของภาครัฐให้มีลักษณะของการบูรณาการร่วมกัน ส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ทั้งส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค ส่วนท้องถิ่น ให้มีความกระชับ รวดเร็ว ฉับไว เบ็ดเสร็จครบวงจร ภายใต้กรอบเวลา ทันต่อสถานการณ์การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ถ้าหากกฎระเบียบต่าง ๆ ได้รับการปฏิรูป การบริการจากหน่วยงานภาครัฐมีความคล่องตัวมากขึ้น และผู้ให้บริการมีความกระตือรือร้นในการติดต่อประสานงาน แก้ไขปัญหาต่าง ๆ ให้แก่นักลงทุนอย่างจริงจัง ย่อมสามารถดึงดูดนักลงทุนชาวไทยและชาวต่างประเทศ ให้หันมาสนใจลงทุนในเขตพื้นที่ EEC มากยิ่งขึ้น อันจะทำให้เกิดความสำเร็จอย่างยั่งยืน

4. พัฒนาพื้นที่ โครงการ EEC ต้องมุ่งมั่นและมีเป้าหมายชัดเจนที่จะพัฒนา ดูแล รักษา และคุ้มครองชุมชนและสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ในเขตโครงการ EEC ให้มีความเจริญ มีรายได้ และคนในชุมชนมีสภาพแวดล้อมความเป็นอยู่ที่ดี เพื่อหลีกเลี่ยงปัญหาเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่จะเกิดขึ้นกับพื้นที่และชุมชนดังที่เคยเกิดขึ้นในอดีตกับโครงการ Eastern Seaboard โดยเน้นการบังคับใช้กฎหมายอย่างตรงไปตรงมา เปิดเผยข้อมูลข้อเท็จจริงต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับสาธารณะด้วยความโปร่งใส เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบาย กำหนดแนวทางการใช้ที่ดินอย่างเหมาะสม ให้เกิดประโยชน์สูงสุดกับพื้นที่และชุมชน เป็นการพัฒนายั่งยืน พัฒนาเมืองให้มีความเจริญเติบโต มีสิ่งอำนวยความสะดวก มีความทันสมัย ปลอดภัย เหมาะสมกับการอยู่อาศัย มีระบบสาธารณูปโภคที่ดี มีโรงเรียน โรงพยาบาล สวนสาธารณะที่ได้มาตรฐาน ส่งเสริมและพัฒนาพื้นที่ในเขตโครงการ EEC อย่างเป็นระบบ ให้เป็นต้นแบบที่ดีในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และสิ่งแวดล้อม ยกกระดับพื้นที่เป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษชั้นนำและทันสมัยของภูมิภาคอาเซียน เป็นกลไกขับเคลื่อนไทยไปสู่ประเทศที่มีรายได้สูง เป็นประเทศที่พัฒนาแล้วภายในปี พ.ศ. 2575 ตามเป้าหมายของยุทธศาสตร์ชาติ (สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, หน้า 16)

5. พัฒนาการลงทุน โครงการ EEC ต้องมุ่งเน้นกระตุ้นด้านการลงทุนทั้งจากนักลงทุนชาวไทยและชาวต่างประเทศ ภาครัฐจึงได้มีการส่งเสริมสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่นักลงทุน และออกมาตรการต่าง ๆ ที่สนับสนุนการลงทุนอย่างต่อเนื่อง เช่น การให้สิทธิประโยชน์แบบ Tailor Made สำหรับอุตสาหกรรมเป้าหมายที่เกี่ยวกับการแพทย์ครบวงจร ปีโตรเคมี อากาศยาน ที่สามารถยกเว้นภาษีเงินได้นิติบุคคลสูงสุดไม่เกิน 15 ปี ให้การสนับสนุน ส่งเสริมการลงทุนแบบครบวงจร การอำนวยความสะดวกด้านการบริการแบบ One Stop Service เพื่อให้เกิดความสะดวกรวดเร็ว ถูกต้อง โปร่งใส ในการดำเนินงานต่าง ๆ รวมถึงการลดหย่อนภาษีเงินได้บุคคลธรรมดา เป็นต้น สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ เหล่านี้ เปรียบเสมือนเครื่องมือที่จะช่วยเหนี่ยวนำให้เกิดการเร่งการลงทุนใน

รูปแบบต่าง ๆ ทั้งด้านการก่อสร้าง การขยายฐานการผลิต การลงทุนซื้อขายเครื่องจักรและอุปกรณ์ เป็นต้น นอกจากนี้จากการขยายการลงทุนด้านอุตสาหกรรมคาดการณ์ได้ว่าจะช่วยดึงดูดนักท่องเที่ยว โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงสุขภาพจากอุตสาหกรรมการแพทย์ครบวงจร (medical hub) อุตสาหกรรมด้านการบิน (aviation hub) และอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวกลุ่มรายได้ดี (affluent, medical and wellness tourism) ให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่ EEC เพิ่มมากขึ้นอีกด้วย (สำนักงานเพื่อการพัฒนา ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (สกรท.), ออนไลน์, 2561)

6. พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน โครงการ EEC ต้องเดินหน้านำมาเน้นการจัดทำโครงสร้างพื้นฐาน ที่มีประสิทธิภาพอย่างเร่งด่วน ทั้งด้านคมนาคมขนส่ง ระบบไฟฟ้า และประปา ด้านการคมนาคมเชื่อมโยงกันเป็นระบบโดยสมบูรณ์ ทั้งด้านถนน รถไฟ ทางน้ำ และทางอากาศ เพื่อให้พื้นที่ EEC สามารถรองรับการขนส่งมวลชนได้หลากหลายรูปแบบ และสร้างความเชื่อมั่นให้แก่นักลงทุนได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560)

7. พัฒนาอุตสาหกรรม โครงการ EEC ต้องมุ่งส่งเสริมพัฒนาภาคอุตสาหกรรมให้มีความเติบโต แข็งแรงอย่างยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ภาครัฐต้องจริงจังที่จะส่งเสริม ผลักดันอุตสาหกรรมเป้าหมาย ทั้ง 10 อุตสาหกรรมในพื้นที่ ECC ซึ่งประกอบด้วย กลุ่มแรก 5 อุตสาหกรรมเดิม (First S-Curve) ที่มีศักยภาพอยู่แล้วในโครงการพัฒนาพื้นที่ชายฝั่งทะเลภาคตะวันออก Eastern Seaboard เดิม แต่ต้องมีการต่อยอดโดยการนำนวัตกรรมและเทคโนโลยีเข้ามาประยุกต์ใช้อย่างเป็นรูปธรรม และใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างคุ้มค่าให้เกิดประโยชน์สูงสุด เพื่อสร้างความแข็งแกร่งต่อยอดความสำเร็จเพิ่มเติมประสิทธิภาพทางการแข่งขันให้แก่อุตสาหกรรมนั้น ๆ กลุ่มที่สองคือ 5 อุตสาหกรรมใหม่ (New S-Curve) ที่เน้นการใช้เทคโนโลยีสูงในการผลิตและบริการ เป็นอุตสาหกรรมรูปแบบอนาคต ที่ถูกพัฒนาขึ้นให้สอดคล้องและตอบโต้กับความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีของโลก ซึ่งในอดีต อุตสาหกรรมกลุ่มนี้ยังไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเป็นรูปธรรม โครงการ EEC ต้องสนับสนุนและหาแนวทางต่าง ๆ เพื่อให้อุตสาหกรรมเป้าหมายทั้ง 10 ประเภท สามารถดึงดูดนักลงทุนต่างชาติ ให้เข้ามาลงทุน สร้างงาน สร้างรายได้ให้แก่ประเทศอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งยกระดับพื้นที่ภาคตะวันออกให้เป็นพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษชั้นนำของประเทศและภูมิภาค (โสธรญา พิกุลหอม, ออนไลน์, 2561)

8. พัฒนาการสื่อสาร โครงการ EEC จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนากลยุทธ์ทางการสื่อสาร ทั้งในด้านผู้สื่อสาร ทักษะการสื่อสาร เนื้อหาการสื่อสาร ช่องทางการสื่อสาร วิธีการสื่อสาร ความถี่ในการสื่อสาร ความน่าสนใจในการสื่อสาร และวิเคราะห์ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่โครงการ EEC เป็นต้น เพื่อนำข้อมูลต่าง ๆ เหล่านั้นมากำหนดแผนการสื่อสารอย่างเป็นระบบ รวมถึงการประเมินความสำเร็จของการสื่อสารเพื่อนำผลการประเมินมาปรับปรุงและพัฒนาการสื่อสารกับประชาชนในพื้นที่ให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลอย่างสูงสุด

จะเห็นได้ว่า หากประเทศไทยต้องการก้าวหน้าเข้าสู่ความเปลี่ยนแปลงทางด้านเศรษฐกิจอย่างเห็นผลที่ชัดเจน โดยให้โครงการ EEC เป็นตัวขับเคลื่อน ผลักดันให้เกิดความสำเร็จแล้ว จำเป็นอย่างยิ่งที่ทุกภาคส่วนจะต้องร่วมมือกัน ส่งเสริม ผลักดัน และพัฒนาปัจจัยทั้ง 8 ประเด็นหลักข้างต้นในเชิงบูรณาการ ให้สอดคล้อง เชื่อมโยง เกิดพลังสูงสุดในการดึงดูดอุตสาหกรรมต่าง ๆ ให้มาต่อยอดความสำเร็จร่วมกับโครงการ EEC

อย่างไรก็ดี จากปัจจัยทั้ง 8 ประการข้างต้น เป็นที่แน่ชัดว่าประเด็นที่เกี่ยวกับ “การสื่อสาร” เป็นประเด็นที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากความสำเร็จของโครงการ EEC จะเกิดขึ้นได้ย่อมต้องได้รับความร่วมมือร่วมใจจากประชาชนในชุมชน คนในพื้นที่ต้องให้การสนับสนุน ไม่รู้สึกต่อต้าน เกิดความขัดแย้ง สร้างความเสียหาย หรือส่งผลกระทบให้แก่คนในชุมชน ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องจึงต้องศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ของโครงการ EEC เพื่อนำไปกำหนดแนวทางในการสื่อสารและประชาสัมพันธ์ เพื่อสร้างการรับรู้กับประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่โครงการ EEC ได้อย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

โดยพื้นที่ของโครงการเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก หรือ EEC มีเนื้อที่ครอบคลุม 3 จังหวัด คือ ฉะเชิงเทรา ชลบุรี และระยอง สามารถแบ่งพื้นที่การพัฒนาเมืองที่สำคัญออกเป็น 6 ส่วน ดังนี้ (สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน, ออนไลน์, 2561)

1. จังหวัดฉะเชิงเทรา เป็นเมืองแห่งสายน้ำและวัฒนธรรม เป็นพื้นที่ที่เน้นเรื่องการอยู่อาศัยที่พักอาศัยที่ทันสมัย เป็นประตูสู่ภูมิภาคต่าง ๆ และเตรียมพร้อมการเป็นเมืองศูนย์กลางการแห่งใหม่ในอนาคต เนื่องจากไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร มีระบบการขนส่ง ระบบรางและรถไฟความเร็วสูงเพื่อรองรับการขยายตัวของเมืองและประชากรที่จะเพิ่มมากขึ้นในอนาคต

2. จังหวัดชลบุรี เป็นเมืองศูนย์กลางด้านการศึกษา การค้นคว้า วิจัยและพัฒนา มีศูนย์ฝึกแรงงาน และศูนย์พัฒนาทักษะนานาชาติ เพื่อยกระดับพัฒนาฝีมือแรงงานไทยให้มีทักษะการทำงานที่ดี สามารถตอบโจทย์ความต้องการด้านอุตสาหกรรมในพื้นที่ได้

3. ศรีราชาและแหลมฉบัง เป็นเมืองที่อยู่อาศัยชั้นดี ที่มีความสมดุลระหว่างที่อยู่อาศัยและสถานที่ทำงาน มีสิ่งอำนวยความสะดวก ระบบสาธารณูปโภคที่ดี และมีแหล่งธรรมชาติท่องเที่ยวพักผ่อนหย่อนใจ นอกจากนี้ พื้นที่ศรีราชายังเป็นที่ตั้งเขตส่งเสริมอุตสาหกรรมและนวัตกรรมดิจิทัล (Digital Park Thailand หรือ EECd) เน้นเรื่องเมืองนวัตกรรมดิจิทัล อุตสาหกรรมการบินและอวกาศ เป็นจุดเชื่อมต่อระบบการสื่อสาร จุดแลกเปลี่ยนข้อมูลในประเทศและต่างประเทศ (One Belt One Road) เพื่อดึงดูดนักลงทุนจากต่างประเทศในกลุ่ม CLMV ให้เข้ามาลงทุนในพื้นที่ ส่วนพื้นที่แหลมฉบังมีท่าเรือน้ำลึกขนาดใหญ่และเป็นประตูหลักแห่งการส่งออกสินค้าสู่อาเซียนและทั่วโลก

4. พัทยา เป็นเมืองท่องเที่ยวคุณภาพ ท่องเที่ยวเชิงธุรกิจสุขภาพ นันทนาการ เมืองท่องเที่ยวธรรมชาติที่มีชีวิตชีวา และเมืองนวัตกรรมการท่องเที่ยวพร้อมรับต่อการเปลี่ยนแปลง มีโรงแรม ศูนย์ประชุม ศูนย์แสดงสินค้านานาชาติชั้นนำของอาเซียน ร้านอาหาร สวนสนุก ห้างสรรพสินค้า

มีแหล่งบริการทางการแพทย์ ศูนย์การให้บริการด้านการแพทย์ระดับนานาชาติ (medical tourism) การดูแลผู้สูงอายุ การฟื้นฟูสุขภาพ รวมถึงด้านอุตสาหกรรมยานยนต์ นับเป็นแหล่งแรงงานที่สำคัญอันดับต้น ๆ ของประเทศ

5. อุตะเภา เป็นที่ตั้งของศูนย์ให้บริการด้านอากาศยานและพาณิชย์นาวีของภูมิภาคในอนาคต เป็นศูนย์ธุรกิจการบินและโลจิสติกส์อาเซียน สนามบินอุตะเภาจะเป็นสนามบินพาณิชย์แห่งที่ 3 ของประเทศ เพื่อรองรับนักท่องเที่ยว นักท่องเที่ยว และประชากรที่จะเข้ามาในจังหวัดระยอง นอกจากนี้ อุตะเภาเปรียบเสมือนเมืองใหม่ที่เป็นแหล่งธุรกิจเหนือระดับ Headquarter Center, Research Center, Recreative Center และ Technology Center เป็นกลไกเชื่อมโยงการท่องเที่ยวพหุกับนานาชาติ และเป็นจุดเชื่อมต่อระบบขนส่งทางรางและถนนสายหลักในอนาคต

6. จังหวัดระยอง เป็นที่ตั้งของโครงการ EECi (Eastern Economy Corridor of Innovation) หรืออาจเรียกว่า เมืองนวัตกรรมใหม่ เป็นศูนย์เรียนรู้ด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรม เมืองการศึกษาและวิทยาศาสตร์นานาชาติ ที่มุ่งการเรียนรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เมืองธุรกิจทันสมัย มีสิ่งอำนวยความสะดวก ที่พักอาศัย แหล่งจ้างงานใช้สอย เมืองแห่งพลังและความคิดสร้างสรรค์ ที่ตอบโจทย์และให้การสนับสนุนผู้ประกอบการใหม่ (Start Up) เมืองอุตสาหกรรมปิโตรเคมีและอุตสาหกรรมพลังงาน มาบตาพุดเป็น 1 ใน 5 ด้านอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในทวีปเอเชีย และศูนย์กลางด้านโรงกลั่นน้ำมันและพลังงานในประเทศไทย พัฒนาสู่การเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมชีวภาพ (Bio-polis) นอกจากนี้ พื้นที่ในเขตจังหวัดระยองจะถูกพัฒนาให้เป็นเมืองที่มุ่งเน้นด้านการเกษตรเชิงประสิทธิภาพและเทคโนโลยีชีวภาพ อุตสาหกรรมทางการแพทย์และสุขภาพ รวมถึงในด้านอิเล็กทรอนิกส์อัจฉริยะ แหล่งผลิตทรัพยากรบุคคลอัจฉริยะ และอุตสาหกรรมชั้นนำระดับประเทศรองรับการขยายตัวในอนาคต

เมื่อศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลด้านพื้นที่ของโครงการ EEC ข้างต้นแล้ว จะเห็นได้ว่ามีประชาชนในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องทั้งกลุ่มที่ได้รับประโยชน์และกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากโครงการ EEC เป็นจำนวนมาก จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องจะต้องพัฒนาการสื่อสารและใช้การสื่อสารเพื่อสร้าง “การรับรู้” (perception) ที่ถูกต้องชัดเจนให้แก่ประชาชนในพื้นที่ เพื่อให้โครงการ EEC บรรลุเป้าหมายได้อย่างที่ตั้งใจและได้รับการยอมรับทั้งในระดับชุมชน ประเทศ และนานาชาติ เป็นสิ่งที่น่าภาคภูมิใจของคนไทยทุกคนอย่างแท้จริง

การสร้างการรับรู้จึงเป็นสิ่งที่สำคัญ การรับรู้ หมายถึง การแสดงออกถึงความรู้สึกนึกคิด ความรู้ ความเข้าใจที่มีต่อเรื่องราวใดเรื่องราวหนึ่ง ซึ่งการรับรู้ของแต่ละบุคคลจะมีความแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับทัศนคติ ความเชื่อ ลักษณะทางประชากร ความชอบ ค่านิยม วัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดู การเรียนรู้ และประสบการณ์เดิมของแต่ละบุคคลที่เคยประสบพบมา นั่นหมายความว่าแต่ละบุคคลจะมีกระบวนการตีความหรือแปลความหมายของเรื่องราวต่าง ๆ ที่ตนได้ประสบมาต่างกัน

และนำไปสู่การแสดงออก การตอบสนองต่อเรื่องราวนั้น ๆ แตกต่างกันไป เราจึงพบเห็นอยู่เสมอว่าแต่ละบุคคลจะมีมุมมอง การแปลความหมาย การตีความ และการแสดงออกต่อเหตุการณ์หรือเรื่องราวเดียวกันที่แตกต่างกันออกไป (Garrison & Magoon, 1972, p. 607)

ดังนั้น ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาและวางแผนการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้ให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่โครงการ EEC จะต้องเข้าใจว่าประชาชนแต่ละกลุ่มอาจจะมีความคิดเห็น ทศนคติ มุมมอง และการแสดงออกต่อโครงการ EEC แตกต่างกันไปตามแต่ปัจจัยพื้นฐานที่ได้กล่าวมาข้างต้นของแต่ละบุคคล การจะให้ประชาชนทุกคน ทุกกลุ่ม คิดเห็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งหมดก็คงเป็นไปได้ แต่อย่างไรก็ตาม ถ้าหากมีการวางแผนและพัฒนาการสื่อสารกับประชาชนกลุ่มเป้าหมายอย่างเป็นระบบ เป็นขั้นตอน และมีกลยุทธ์ทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพแล้ว ก็ย่อมส่งผลให้การรับรู้ของประชาชนกลุ่มเป้าหมายมีความสอดคล้องกัน และเป็นไปในแนวทางที่โครงการ EEC ต้องการได้เช่นกัน

สอดคล้องกับแนวคิดของ แคลปเปอร์ (Klapper, 1960, pp. 19-25) ที่กล่าวไว้ว่า ในการรับรู้ข่าวสารของแต่ละบุคคลนั้น บุคคลจะมีกระบวนการรับรู้ข่าวสารอยู่ 4 ขั้น ดังนี้

1. การเลือกเปิดรับ (selective exposure) บุคคลจะเลือกเปิดรับเนื้อหาข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ ความชอบ ความต้องการ ประสบการณ์ ความสนใจ และความเชื่อ ฯลฯ ของตน และมักหลีกเลี่ยงช่องทางการรับรู้ข่าวสารหรือเนื้อหาข่าวสารที่ไม่ตรงกับความคิดเห็นหรือความสนใจของตน

2. การเลือกให้ความสนใจ (selective attention) บุคคลมีแนวโน้มที่จะเลือกให้ความสนใจเนื้อหาข่าวสารที่สอดคล้องกับทัศนคติ ความสนใจของตน และพยายามหลีกเลี่ยงเนื้อหาข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับทัศนคติของตนที่มีอยู่เดิม เพื่อไม่ให้เกิดความไม่สบายใจ หรือภาวะทางจิตใจที่ไม่สมดุล (cognitive dissonance)

3. การเลือกรับรู้และตีความหมาย (selective perception and interpretation) การที่บุคคลได้เปิดรับและให้ความสนใจข่าวสารแล้ว ก็ไม่ได้หมายความว่า การตีความหมายข่าวสารทั้งหมดจะเป็นไปตามเจตนาารมณ์ของผู้ส่งสารเสมอไป เพราะผู้รับสารจะเลือกรับรู้และตีความหมายข่าวสารที่ตนเองได้รับมานั้น แตกต่างกันไปตามความสนใจ ทศนคติ ประสบการณ์ ความเชื่อ ความต้องการ ความคาดหวัง แรงจูงใจ สภาวะทางร่างกาย หรือสภาวะทางอารมณ์และจิตใจของแต่ละบุคคล ฉะนั้นแต่ละบุคคลจะมีการรับรู้และการตีความหมายต่อข่าวสารเดียวกันแตกต่างกันออกไปได้ตามแต่ประสบการณ์เดิมของตนเอง

4. การเลือกจดจำ (selective retention) บุคคลมักจะเลือกจดจำข่าวสารเฉพาะในส่วนที่ตรงกับความสนใจ ความต้องการ ทศนคติ ฯลฯ ของตนเอง ข่าวสารที่ไม่สอดคล้องกับความสนใจของตนเองหรือเรื่องราวที่ขัดแย้งกับความคิดของตนเองก็จะไม่นำไปถ่ายทอดต่อ แต่สำหรับข่าวสารที่คนเราเลือกจดจำไว้ มักมีเนื้อหาที่ส่งเสริม สนับสนุนความรู้สึกรักใคร่ ทศนคติ ค่านิยม หรือความเชื่อของตัวเราที่มีอยู่เดิมให้มีความชัดเจนมากขึ้น

จากแนวคิดข้างต้นสามารถวิเคราะห์และนำมาปรับใช้กับการพัฒนาการสื่อสารเพื่อสร้างการรับรู้เกี่ยวกับโครงการ EEC ให้แก่ประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ได้ กล่าวคือผู้ที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารจะต้องวิเคราะห์ผู้รับสาร (audience analysis) ก่อนว่าประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ EEC มีทัศนคติ ความชอบ ความต้องการ ความคาดหวัง ประสบการณ์ ความสนใจ วัฒนธรรม การอบรมเลี้ยงดู การเรียนรู้ ค่านิยม และความเชื่อ ฯลฯ ในลักษณะใด และพยายามหาแนวทาง รูปแบบ วิธีการ ช่องทาง และเนื้อหาการสื่อสารเกี่ยวกับโครงการ EEC ที่สอดคล้องใกล้เคียงกับประชาชนกลุ่มเป้าหมายให้ได้มากที่สุด เพื่อให้ประชาชนยอมที่จะเปิดรับ สนใจ รับรู้และตีความข่าวสารไปในแนวทางที่โครงการ EEC ต้องการ และนำไปสู่การให้การยอมรับ การให้ความร่วมมือ และการจดจำข่าวสารเพื่อช่วยนำไปเผยแพร่ต่อไป

การพัฒนาการสื่อสารจึงไม่ได้หมายความว่าถึงความถี่หรือปริมาณในการสื่อสารกับประชาชนกลุ่มเป้าหมายของโครงการ EEC เท่านั้น แต่ยังหมายรวมถึงประสิทธิภาพของการสื่อสาร และเนื้อหาข่าวสารที่สอดคล้องกับคุณลักษณะของประชาชนในชุมชน นำไปสู่การรับรู้ การตีความหมาย การยอมรับข่าวสารของโครงการ EEC การมีส่วนร่วม และการให้ความร่วมมือสนับสนุนการดำเนินงานของโครงการ EEC ของประชาชนกลุ่มเป้าหมายในพื้นที่ด้วยความเต็มใจ

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

จากที่ได้ศึกษาวิเคราะห์หามาข้างต้นจะเห็นได้ว่า ปัจจัยที่สำคัญต่อความสำเร็จอย่างยั่งยืนของโครงการ EEC มีอยู่หลายปัจจัยด้วยกัน ได้แก่ การพัฒนานวัตกรรม พัฒนาคน พัฒนากระบวนการพัฒนาพื้นที่ พัฒนาการลงทุน พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน พัฒนาอุตสาหกรรม และพัฒนาการสื่อสาร ซึ่งทุกปัจจัยล้วนมีความสำคัญ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การพัฒนาการสื่อสารนับว่ามีบทบาทสำคัญต่อการสร้างการรับรู้ให้เกิดขึ้นกับประชาชนกลุ่มเป้าหมาย อย่างไรก็ตาม การจะทำให้ประชาชนในพื้นที่เกิดการรับรู้ เกิดการยอมรับ และเข้ามามีส่วนร่วมกับการดำเนินกิจกรรมต่าง ๆ ของโครงการ EEC นั้น ผู้ส่งข่าวสารจะต้องศึกษาลักษณะทางประชากรและลักษณะทางด้านจิตวิทยาอื่น ๆ เช่น ความชอบ ทัศนคติ ความต้องการ ความคาดหวัง ความสนใจ การเรียนรู้ และประสบการณ์เดิมของประชาชนในพื้นที่ด้วย เพื่อให้เนื้อหาข่าวสารนั้นสอดคล้องกับทัศนคติเดิมที่ประชาชนในพื้นที่มีอยู่ เมื่อข่าวสารที่เปิดรับนั้นไม่ขัดแย้งกับทัศนคติเดิมของตน ประชาชนในพื้นที่ก็มีแนวโน้มที่จะเปิดรับ สนใจ รับรู้ ตีความ และจดจำข่าวสารไปในทิศทางเดียวกับที่โครงการ EEC ต้องการ แนวโน้มความสำเร็จของโครงการ EEC แบบยั่งยืนก็จะเกิดขึ้นได้ และโครงการ EEC จะเป็นโครงการที่สามารถขยายฐานความเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศไทย และเป็นโครงการที่ได้รับการยอมรับ เป็นภาพลักษณ์ที่ดีสำหรับประเทศไทยสืบต่อไป

บรรณานุกรม

- สำนักงานคณะกรรมการนโยบายเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (สกพอ). (2562). **เอกสารประกอบ การสัมมนาและประชุมกลุ่มย่อย เพื่อรับฟังความคิดเห็น ต่อร่างแผนการพัฒนาศูนย์คลากร การศึกษา การวิจัย และเทคโนโลยี** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.eeco.or.th> [2563, 9 มกราคม].
- สำนักงานคณะกรรมการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **โครงการระเบียงเศรษฐกิจภาค ตะวันออก (Eastern Economic Corridor: EEC)**. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการ เศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุน. (2560). EEC ระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก. **วารสารส่งเสริมการลงทุน**, 28(7), หน้า 8-10.
- _____. (2561). **เขตพื้นที่เศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออกเพื่ออนาคตของ ASEAN** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: https://www.boi.go.th/upload/content/BOI-book%202016-EEC-EN-TH20161129_88126.pdf [2562, 18 ธันวาคม].
- สำนักงานเพื่อการพัฒนาระเบียงเศรษฐกิจพิเศษภาคตะวันออก (สกรศ.). (2561). **ทิศทางและการ ส่งเสริมการท่องเที่ยวเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในพื้นที่ EEC** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: <https://www.eeco.or.th> [2563, 1 มกราคม].
- โสธรญา พิกุลหอม. (2561). **ความต้องการแรงงานไทยในเขตพัฒนาพิเศษภาคตะวันออก (พ.ศ. 2561-2570)** (ออนไลน์). เข้าถึงได้จาก: [https://library2.parliament.go.th/ejournal/ content_af/2561/aug2561-1.pdf](https://library2.parliament.go.th/ejournal/content_af/2561/aug2561-1.pdf) [2562, 8 ธันวาคม].
- Garrison, K. C., & Magoon, R. (1972). **Educational psychology**. Ohio, OH: Charles E. Morrill.
- Klapper, Joseph T. (1960). **The effect of mass communication**. New York, NY: Free.